

«Το κρασάκι του Τσου»:

Πολυτροπικότητα, διακειμενικότητα και ετερογλωσσία στον «δεύτερο ιστό»

Γιάννης Ανδρουτσόπουλος

King's College, Λονδίνο

Το άρθρο εξετάζει συνθήκες και χαρακτηριστικά της επικοινωνίας στον «δεύτερο ιστό» (Web 2.0) χρησιμοποιώντας ως παράδειγμα ένα πρόσφατο ελληνικό βίντεο και τον σχολιασμό του στην πλατφόρμα YouTube. Διακρίνονται τέσσερις λειτουργίες της γλώσσας στον δεύτερο ιστό: ως κώδικας οργάνωσης, αυτοπαρουσίασης, θεάματος και αλληλεπίδρασης, και τρία γνωρίσματα της γλωσσικής χρήσης: πολυτροπικότητα, διακειμενικότητα και ετερογλωσσία. Με βάση τις παραπάνω κατηγορίες, η ανάλυση εξετάζει το βίντεο και τον περιβάλλοντα σχολιαστικό λόγο ως δείκτες γενικότερων τάσεων του σύγχρονου διαδικτυακού λόγου. Πέρα από την διατύπωση αναλυτικών κατηγοριών, το άρθρο συνεισφέρει στον θεωρητικό και μεθοδολογικό προβληματισμό γύρω από τα νέα περιβάλλοντα διαδικτυακού δημόσιου λόγου.

This paper draws on the case of a popular amateur video posted on YouTube in May 2008 to examine conditions and characteristics of digital communication in Web 2.0 environments. Against the backdrop of previous research on new media language, I propose two sets of categories as a basis for further exploration. The first captures four ways in which language contributes to the construction of web environments: as a means of organisation, self-presentation, spectacle, and user interaction. The second set identifies three key features of digital discourse: multimodality, intertextuality, and heteroglossia. The discussion uses these categories to examine the workings of this particular video and the subsequent comments on it, leading to wider conclusions on the study of digital language and discourse.

Εισαγωγή

«Το κρασάκι του Τσου» (ΚτΤ) είναι μια ψηφιακή ταινία ελληνικής παραγωγής που τοποθετήθηκε στον ιστοχώρο YouTube (YT) τον Μάιο του 2008 και έγινε εξαιρετικά δημοφιλής μέσα σε λίγους μήνες, όπως μαρτυρούν οι πάνω από ένα εκατομμύριο προβολές της και τα χιλιάδες σχόλια στην ιστοσελίδα της ταινίας.¹ Στο άρθρο αυτό, το ΚτΤ γίνεται αφορμή για μερικές παρατηρήσεις στο ρόλο της γλώσσας στα σύγχρονα περιβάλλοντα διαδικτυακής επικοινωνίας. Η επιλογή του παραδείγματος είναι ενδεικτική ως προς δύο χαρακτηριστικά του «δεύτερου ιστού»: Πρώτον, το ΚτΤ εκπροσωπεί τις δυνατότητες της πολιτισμικής παραγωγής «από κάτω», με ψηφιακά κείμενα που δημιουργούνται και δημοσιεύονται έξω από το σύστημα των ΜΜΕ, αλλά τραβούν το ενδιαφέρον του διαδικτυακού κοινού, γίνονται αφορμή για δημόσιο διάλογο, και καμιά φορά βρίσκουν τελικά

¹ Για την ακρίβεια 1.078.354 προβολές και 3.881 σχόλια από τις 9/5/2008 ως τις 8/2/2009. Το βίντεο είναι διαθέσιμο στη διεύθυνση <http://www.youtube.com/watch?v=y-wF3pHpEt8> και η παρακολούθησή του συνιστάται πριν από την ανάγνωση του άρθρου.

πρόσβαση και στα καθιερωμένα Μέσα. Το δεύτερο χαρακτηριστικό είναι ο πολυσχιδής ρόλος της γλώσσας στο σύγχρονο διαδίκτυο. Το ΚτΤ οφείλει την επιτυχία του σε μια ασυνήθιστη μεταφραστική πρακτική, και η ίδια η ταινία μαζί με τον περιβάλλοντα σχολιασμό της συνθέτουν ένα γλωσσικό και υφολογικό μωσαϊκό που ξεπερνά τις μέχρι τώρα ερωτήσεις και απαντήσεις της διαδικτυακής γλωσσολογικής βιβλιογραφίας.

1. Ο «δεύτερος ιστός» και τα όρια της διαδικτυακής γλωσσολογίας

Ο όρος «δεύτερος ιστός» (Web 2.0) έχει στην πράξη καθιερωθεί ως γενική αναφορά στις σύγχρονες διαδικτυακές τεχνολογίες και τις κοινωνικές, οικονομικές και επικοινωνιακές διαδικασίες που αυτές επιτρέπουν.² Ο δεύτερος ιστός οριοθετεί μια περίοδο εξέλιξης της ψηφιακής τεχνολογίας, που χαρακτηρίζεται από αυξημένες δυνατότητες αλληλεπίδρασης και συμμετοχής του χρήστη, καθώς και αυξημένη συνδεσιμότητα μεταξύ χρηστών, περιεχομένων, εφαρμογών και τεχνολογιών. Στις τεχνολογικές προϋποθέσεις των παραπάνω διαδικασιών συγκαταλέγονται η ευρυζωνική πρόσβαση, που επιτρέπει τη μαζική πρόσληψη και διάθεση πολυμεσικών κειμένων, και η χρήση υπολογιστών και λογισμικού που απλοποιούν την παραγωγή και τροποποίηση ψηφιακών υλικών από τον χρήστη. Οι παραπάνω εξελίξεις συμβαδίζουν –τουλάχιστον στην Ευρώπη– με τη μαζική πλέον πρόσβαση του πληθυσμού στο διαδίκτυο και την κανονικοποίηση της διαδικτυακής εμπειρίας για την πλειονότητα των νέων. Όλες αυτές οι τάσεις είναι εμφανείς στα χαρακτηριστικά περιβάλλοντα του δεύτερου ιστού: τους τόπους κοινωνικής δικτύωσης (social networking sites, π.χ. Facebook, MySpace) και τους τόπους διάθεσης ψηφιακού περιεχομένου (content sharing sites, π.χ. flickr, YouTube) (βλ. boyd, 2007, boyd & Ellison, 2007).

Αυτό που μας απασχολεί στη συνέχεια είναι όχι τόσο τα τεχνικά χαρακτηριστικά του δεύτερου ιστού όσο η επικοινωνιακή και γλωσσική τους διάσταση και οι συνέπειές τους για τη μελέτη του διαδικτυακού λόγου. Μια σύγκριση με προγενέστερα στάδια ανάπτυξης του διαδικτύου δείχνει ότι ο δεύτερος ιστός εντείνει και διευκολύνει πρακτικές επικοινωνίας και συμμετοχής που προϋπήρχαν σε λιγότερο εξελιγμένη ή προσβάσιμη μορφή. Η αυτοπαρουσίαση, η δικτύωση με άλλους χρήστες και η εικονική αλληλεπίδραση, ανάκαθεν βασικές επικοινωνιακές δραστηριότητες στο διαδίκτυο, βρίσκουν στους σημερινούς τόπους κοινωνικής δικτύωσης νέες δυνατότητες και πλουσιότερα μέσα έκφρασης. Οι πλατφόρμες του δεύτερου ιστού προτυποποιούν την αρχιτεκτονική των προσωπικών προφίλ, αλλά παρέχουν ταυτόχρονα μεγάλα περιθώρια προσαρμογής και εξατομίκευσής τους.

² Βλ., π.χ., το σχετικό άρθρο της αγγλικής Βικιπαίδειας: «Web 2.0», *Wikipedia*, http://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Web_2.0&oldid=276086903 (πρόσβαση: 7/2/2009).

Μια σημαντική διαφορά του σημερινού διαδικτύου σε σχέση με την προηγούμενη δεκαετία είναι η χαλάρωση των ορίων μεταξύ δυνατοτήτων και πρακτικών που ήταν παλαιότερα διακριτές. Οι σημερινές διαδικτυακές πλατφόρμες συγχωνεύουν και συνδυάζουν επικοινωνιακές εφαρμογές που προϋπήρχαν του παγκόσμιου ιστού: ηλεκτρονικό ταχυδρομείο, λίστες, άμεσα μηνύματα, προσωπική ιστοσελίδα, φόρουμ κτλ. αποτελούν πλέον αλληλένδετες δυνατότητες στο πλαίσιο του ίδιου ιστοχώρου. Ταυτόχρονα, τα όρια μεταξύ θεσμικής και προσωπικής, επαγγελματικής και ιδιωτικής επικοινωνίας γίνονται όλο και πιο θολά. Απλοί χρήστες συνεισφέρουν στον δημόσιο διαδικτυακό λόγο και αναλαμβάνουν θεσμικά επικυρωμένους ρόλους, π.χ. δημιουργώντας και γράφοντας στα προσωπικά τους ιστολόγια, σχολιάζοντας δημοσιεύματα άλλων ιστολογίων ή διαδικτυακών εφημερίδων ή παρουσιάζοντας και αξιολογώντας προϊόντα και υπηρεσίες σε εμπορικούς διαδικτυακούς τόπους. Ταυτόχρονα, οι χρήστες μπορούν να δημιουργούν και να διαθέτουν ψηφιακό περιεχόμενο (φωτογραφίες, βίντεο κτλ.) παράλληλα ή και σε συνειδητή αντίθεση με τα καθιερωμένα θεσμικά κανάλια ενημέρωσης και ψυχαγωγίας: πολυάριθμοι διαδικτυακοί τόποι αντλούν τη δημοτικότητά τους από τη δραστηριότητα αυτή και την επακόλουθη επικοινωνία – εξού και ο χαρακτηρισμός «συμμετοχικά μέσα» (participatory media· βλ. Jarrett, 2008).

Τι σημαίνουν τα χαρακτηριστικά και οι διαδικασίες των συμμετοχικών μέσων για την υφή και την εξέλιξη του διαδικτυακού λόγου; Πώς μεταβάλλεται η σχέση ιδιωτικού και δημόσιου, προσωπικού και θεσμικού λόγου στον δεύτερο ιστό; Και κατά πόσο οι παραδοσιακές διακρίσεις ανάμεσα, λ.χ., στη «γλώσσα του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου» και τη «γλώσσα της ηλεκτρονικής συνομιλίας» (βλ., π.χ., Crystal, 2006) είναι ακόμη δόκιμες;

Η μέχρι τώρα διαδικτυακή γλωσσολογία δεν έχει απαντήσεις σε αυτά τα ερωτήματα. Από τα μέσα της δεκαετίας του 1990, η έρευνα (βλ. ενδεικτικά Crystal 2006· Herring, υπό δημοσίευση· Androutsopoulos, 2006α) σκιαγραφεί τα ιδιαίτερα επικοινωνιακά γνωρίσματα της νέας ψηφιακής εγγραμματοσύνης (διαλογικότητα, κοινωνικότητα, αυθορμητισμός) και εστιάζει στις γλωσσικές λεπτομέρειες της επικοινωνίας αυτής: τη σχέση της ιδιωτικής διαδικτυακής γλώσσας με τις παραδοσιακές κατηγορίες του προφορικού και γραπτού λόγου· φαινόμενα γλωσσικής ποικιλότητας, καινοτομίας και αλλαγής· πραγματολογικά χαρακτηριστικά της εικονικής διαπροσωπικής επικοινωνίας (π.χ. γλωσσική ευγένεια). Τα ευρήματα αυτά είναι όμως διατυπωμένα σε ένα πλαίσιο που προϋποθέτει ξεκάθαρα όρια ανάμεσα σε εφαρμογές και πεδία δραστηριότητας. Οι αναλυτικές κατηγορίες στηρίζονται στις διακριτές εφαρμογές της προ-ιστιακής εποχής και λειτουργούν με γνώμονα στενές γλωσσολογικές κατηγορίες. Το πρόβλημα δεν είναι ότι τα μορφικά χαρακτηριστικά μιας τυπικής «διαδικτυακής γλώσσας» (π.χ. προφορικότητα, γλωσσική οικονομία) έχουν

εξαφανιστεί, αλλά αντίθετα ότι συνυπάρχουν στους σημερινούς ιστοχώρους με πολυάριθμα άλλα είδη λόγου σε ένα πολυδιάστατο, πολυτροπικό παζλ ψηφιακής επικοινωνίας. Η διαδικτυακή γλωσσολογία δεν είναι ακόμη κατάλληλά εξοπλισμένη για να περιγράψει αυτό το παζλ.

2. Η γλώσσα στον «δεύτερο ιστό»: Δύο διαστάσεις περιγραφής

Συμβάλλοντας στην εξερεύνηση της γλωσσικής χρήσης στα σύγχρονα ιστιακά περιβάλλοντα, παρουσιάζω στη συνέχεια δύο συμπληρωματικά σύνολα περιγραφικών κατηγοριών και τα χρησιμοποιώ στην ανάλυση του παραδείγματος. Οι κατηγορίες επιδιώκουν να απαντήσουν στα ακόλουθα ερωτήματα:

- 1) Πώς συμβάλλει η γλώσσα στη συγκρότηση του δεύτερου ιστού; Το πρώτο σύνολο οριοθετεί τέσσερις λειτουργίες της γλώσσας: ως κώδικα οργάνωσης, αυτοπαρουσίασης, θεάματος, αλληλεπίδρασης (Πίνακας 1).
- 2) Τι χαρακτηρίζει το λόγο στα περιβάλλοντα του δεύτερου ιστού; Το δεύτερο σύνολο κατηγοριών διατυπώνει τρία κειμενικά-υφολογικά γνωρίσματα: πολυτροπικότητα, διακειμενικότητα, ετερογλωσσία (Πίνακας 2).

Πίνακας 1: Λειτουργίες της γλώσσας στον δεύτερο ιστό

- *Οργανωτική λειτουργία:* Η γλώσσα συμβάλλει στη δημιουργία κειμενικής συνοχής και στην οργάνωση της χρήσης του διαδικτυακού τόπου.
 - *Αυτοπαρουσιαστική λειτουργία:* Η γλώσσα ως βασικός –αν και όχι αποκλειστικός– κώδικας αυτοπαρουσίασης των χρηστών στις σελίδες-προφίλ τους.
 - *Θεαματική λειτουργία:* Η γλώσσα ως συστατικό των «θεαματικών κειμένων» που οι χρήστες παράγουν και δημοσιεύουν στο δίκτυο.
 - *Αλληλεπιδραστική λειτουργία:* Η γλώσσα ως βασικός κώδικας επικοινωνίας μεταξύ χρηστών με διάφορους σκοπούς.
-
-

Πίνακας 2: Χαρακτηριστικά της γλώσσας στον δεύτερο ιστό

- *Πολυτροπικότητα (multimodality)* – η ιδιότητα του γλωσσικού κώδικα να συνδυάζεται με άλλους κώδικες, στα πλαίσια ενός κειμένου ή μιας αλληλεπίδρασης, για την παραγωγή νοήματος.
 - *Διακειμενικότητα (intertextuality)* – η ιδιότητα ενός κειμένου να αναφέρεται σε άλλα κείμενα και να ενσωματώνει αποσπάσματα από άλλα κείμενα.
 - *Ετερογλωσσία (heteroglossia)* – η συνύπαρξη και ένταση ανάμεσα σε γλωσσικά σημεία με διαφορετική προέλευση και διαφορετικό κοινωνικό και ιδεολογικό μήνυμα
-
-

Ξεκινώντας από τη διαπίστωση ότι η εστίαση σε επιμέρους γλωσσικά φαινόμενα συγκαλύπτει την περίπλοκη οργάνωση που χαρακτηρίζει τον δεύτερο ιστό, το πρώτο σύνολο οριοθετεί ένα αναλυτικό πλαίσιο στο οποίο μπορούν να ενταχθούν οι μικρογλωσσικές (δομικές ή πραγματολογικές) κατηγορίες της βιβλιογραφίας. Η προσέγγισή μου στηρίζεται στη μεταφορά μιας «κοινωνιογλωσσικής οικολογίας» του ψηφιακού χώρου (Androutsopoulos 2006β), όπου η βασική ενότητα ανάλυσης δεν είναι το μεμονωμένο μήνυμα ή η μεμονωμένη συνεισφορά, αλλά η ιστοσελίδα και ο ιστοχώρος. Στο παράδειγμά μας, η βασική αναλυτική ενότητα δεν είναι η ψηφιακή ταινία καθεαυτή, αλλά η σελίδα που φιλοξενεί εκτός από την ταινία τα επακόλουθα σχόλια και διάφορα οργανωτικά και αυτοπαρουσιαστικά στοιχεία.

Το δεύτερο σύνολο μάς οδηγεί στη λεπτομερή γλωσσική και κειμενική ανάλυση. Και οι τρεις κατηγορίες του αποσκοπούν στο να συμπληρώσουν, εν μέρει και να αντικαταστήσουν, τις διαθέσιμες κατηγορίες της διαδικτυακής γλωσσολογίας. Τα φαινόμενα καθεαυτά δεν είναι καινούργια: η διακειμενικότητα είναι γνωστή υφολογική-ρητορική τεχνική της διαδικτυακής επικοινωνίας, ενώ μια ειδικότερη όψη της, η *υπερκειμενικότητα* (σύνδεση μεταξύ υπερκειμένων) είναι το θεμελιώδες γνώρισμα του παγκόσμιου ιστού. Η πολυτροπικότητα χαρακτηρίζει ήδη τις πρώτες ιστοσελίδες, αν και με πολύ φτωχότερα υλικά. Η έννοια της ετερογλωσσίας (Bakhtin, 1981· Bailey 2007) προτιμάται εδώ από αυτήν της ποικιλότητας, καθώς τονίζει το πλήθος των γλωσσικών πόρων που συνυπάρχουν στους χώρους του δεύτερου ιστού και τις ετερόκλητες κοινωνικές και ιδεολογικές τους συνδηλώσεις. Οι τρεις αυτές τάσεις διευκολύνονται και εντείνονται από τις τεχνολογικές εξελίξεις που συνοψίστηκαν παραπάνω. Ενώ η πρωτοτυπική διαδικτυακή επικοινωνία –αυτή του e-mail και του chat– είναι φτωχή σε άλλους κώδικες πλην του γλωσσικού, η ευρυζωνική τεχνολογία ευνοεί την πολυτροπικότητα, καθώς επιτρέπει πολύ πυκνότερους συνδυασμούς λόγου, ήχου, εικόνας και ταινίας. Έτσι, ο γλωσσικός κώδικας εντάσσεται όλο και συχνότερα σε πολυτροπικά συμφραζόμενα, η περιγραφή των οποίων απαιτεί κατάλληλες κατηγορίες. Η μετακωδικοποίηση (transcoding) των ψηφιακών δεδομένων (Manovich, 2001), η δυνατότητα να αντιγραφούν, να τροποποιηθούν και να συνδυαστούν με απεριόριστους, δυναμικά, τρόπους ενισχύει τον διακειμενικό χαρακτήρα της διαδικτυακής επικοινωνίας, καθώς οι χρήστες χρησιμοποιούν δημιουργικά τους εκάστοτε διαθέσιμους ψηφιακούς πόρους στη συγκρότηση των κειμένων και επικοινωνιών τους. Η τάση αυτή, μαζί με τη συγχώνευση των κλασικών εφαρμογών, ευνοεί την ετερογλωσσία του διαδικτυακού λόγου, καθώς ένα πλήθος

γλωσσικά ύφη, φωνές και ποικιλίες που αρμολίζουν σε και προέρχονται από διαφορετικούς ρόλους και θεσμούς συνυπάρχουν πλέον στα περιβάλλοντα του δεύτερου ιστού.

3. Από τη γλώσσα του διαδικτύου στις γλώσσες του δεύτερου ιστού

Ας εξετάσουμε τώρα πώς οι παραπάνω κατηγορίες εφαρμόζονται στην περιγραφή του παραδείγματός μας, οργανώνοντας τη συζήτηση με βάση τις τέσσερις λειτουργίες του πρώτου συνόλου. Η *οργανωτική λειτουργία* αναφέρεται στους τρόπους με τους οποίους γλωσσικά σημεία συμβάλλουν στη συγκρότηση ενός εικονικού χώρου που επιτρέπει στους χρήστες την αλληλεπίδραση με το δίκτυο (αναζήτηση, πρόσληψη, επιλογή, παραγωγή πληροφοριών) καθώς και με άλλους χρήστες. Στο παράδειγμά μας (Εικόνα 1), η οργανωτική γλώσσα περιλαμβάνει την οριζόντια μπάρα πλοήγησης στην κορυφή της εικονικής επιφάνειας· τις τρεις αράδες με τις επιλογές χρήσης αμέσως μετά την ταινία· τη λίστα προτεινόμενων ταινιών στο δεξί περιθώριο· και άλλα παρόμοια στοιχεία.

Εικόνα 1: Screenshot της ιστοσελίδας με την ταινία

The screenshot shows a YouTube video player for the video 'To krasaki tou Tsou'. The video player displays the title in Greek: 'Μια επίκαιρη και εκπαιδευτική παρουσίαση της ελληνικής ταινίας Το Κρασάκι του Τσουαυρού, βασισμένη στα γερμανοελληνικά αρχεία του Τσουαυρού, με την ηχογράφηση και την επεξεργασία των αρχείων του Τσουαυρού'. The video has a rating of 5 stars (6,548 ratings) and 1,073,026 views. Below the video player are options to share, favorite, and create playlists. The page also features a 'Commentary' section with 'Video Responses' and 'Text Comments'. On the right side, there are sections for 'More From: psoniastointernet', 'Related Videos', and 'Promoted Videos'.

Η γλώσσα της ιστιακής οργάνωσης παράγεται μέσα από ιδιαίτερες διαδικασίες σχεδιασμού. Είναι ριζικά πολυτροπική, καθώς η συνοχή πηγάζει από τον γραφιστικό σχεδιασμό στον οποίο η γλώσσα εντάσσεται, και απαντά σε εργονομικά κριτήρια, διαφέροντας, κατά συνέπεια, ριζικά από το τυπικό αντικείμενο της διαδυκτιακής γλωσσολογικής ανάλυσης – την λίγο-πολύ αυθόρμητη και ανεπίσημη γραπτή γλώσσα του χρήστη. Η οργανωτική γλώσσα παραμένει στο περιθώριο της γλωσσολογικής προσέγγισης, καθώς το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της, η πολυτροπικότητα, εμποδίζει την προσπέλασή της με στενά γλωσσολογικά κριτήρια. Εκτός από πολυτροπική, η οργανωτική γλώσσα είναι εξ ορισμού διακειμενική (καθώς παραπέμπει σε άλλες ιστοσελίδες), αλλά πολύ συχνά και ετερογλωσσική ως προς τη γλώσσα των περιεχομένων και αλληλεπιδράσεων που πλαισιώνει. Έτσι, οι έλληνες χρήστες του YT βλέπουν μεν ελληνόφωνες ταινίες και τις σχολιάζουν στα ελληνικά, αλλά είναι αναγκασμένοι να βλέπουν την οργάνωση του διαδικτυακού τόπου στα αγγλικά και σε μερικές ακόμη «ισχυρές» γλώσσες, πάντως όχι στα ελληνικά. Αυτή η αντίθεση μεταξύ πλαισίου και περιεχομένου βρίσκεται στη ρίζα της πολυσχιδούς ετερογλωσσίας που μοιάζει να χαρακτηρίζει την τρέχουσα περίοδο εξέλιξης του δεύτερου ιστού.

Στον αντίποδα της οργανωτικής γλώσσας, η γλώσσα της *αλληλεπίδρασης* μάς παραπέμπει στην ψηφιακή συνομιλία, καθιερωμένη και οικεία από τα πρώτα στάδια του διαδικτύου, με τα τυπικά της γνωρίσματα (προφορικότητα, οικονομία, ποικιλότητα). Οι συνομιλίες στο YT και άλλα δευτεροϊστιακά περιβάλλοντα έχουν πολλά κοινά με αυτή την παράδοση, διαφέρουν όμως ως προς τις συνθήκες οργάνωσής τους. Στο YT, οι συνεισφορές των χρηστών έχουν σαν αφορμή ένα «θεαματικό» κείμενο αναφοράς, και η οργάνωσή τους είναι μάλλον διαλογική παρά αλληλεπιδραστική με την στενή έννοια: τα περισσότερα σχόλια απευθύνονται στον συγγραφέα ή παραγωγό του κειμένου-αφετηρία παρά σε άλλες, προηγούμενες συνεισφορές.

Οι άλλες δύο γλωσσικές λειτουργίες διαφέρουν ως προς την κατανομή τους. Γενικεύοντας, η *αυτοπαρουσιαστική λειτουργία* επικυριαρχεί σε τόπους κοινωνικής δικτύωσης, ενώ η *θεαματική λειτουργία* σε τόπους διάθεσης ψηφιακού περιεχομένου. Στους πρώτους κυριαρχεί η ατομική σελίδα-προφίλ, γύρω από την οποία διαρθρώνεται το υπόλοιπο υπερκειμενικό πλέγμα. Στους δεύτερους, το κέντρο του ενδιαφέροντος είναι το θεαματικό κείμενο που οι χρήστες δημιουργούν και σχολιάζουν. Αυτό βέβαια δεν σημαίνει αμοιβαίο αποκλεισμό ή μη συνδυαστικότητα των δυο διαστάσεων. Στο YT η αυτοπαρουσιαστική

λειτουργία καλύπτεται από μια ξεχωριστή σελίδα μέλους, προσβάσιμη από ένα κουτάκι στα πάνω δεξιά της οθόνης, που κάθε εγγεγραμμένος χρήστης μπορεί να διαμορφώσει κατά προτίμηση. Αντίστοιχα, τα προσωπικά προφίλ των τόπων κοινωνικής δικτύωσης πολύ συχνά ενσωματώνουν «θεαματικά» κείμενα. Ενώ όμως η αυτοπαρουσίαση αποτελεί θεμελιώδη όψη της δικτυακής επικοινωνίας, όπως μαρτυρούν οι πολυάριθμες μελέτες για τις προσωπικές ιστοσελίδες της περασμένης δεκαετίας (Döring, 2002), η παραγωγή και διάθεση θεαματικών κειμένων αποτελεί ιστορική καινοτομία των τελευταίων χρόνων και ανήκει στα κεντρικά γνωρίσματα του δεύτερου ιστού.

Ωστόσο, το YT και άλλες βιντεοπλατφόρμες δεν επεκτείνουν απλά το ρεπερτόριο των ταινιών που διατίθενται δωρεάν στον ιστό, αλλά δημιουργούν τις προϋποθέσεις για τη σύσταση «πρωτογενών» κειμένων στο περιθώριο των καθιερωμένων Μέσων. Η έννοια του «πρωτογενούς» κειμένου εντάσσεται στη μελέτη της διακειμενικής σύστασης της λαϊκής κουλτούρας των Μέσων (Fiske, 1987· Androutsopoulos, 2009). Πρωτογενή είναι τα (κατά κανόνα ψυχαγωγικά) κείμενα που βρίσκονται στον πυρήνα της λαϊκής/μαζικής κουλτούρας και δίνουν αφορμή σε επακόλουθες επικοινωνιακές διαδικασίες, τις οποίες ο Fiske διακρίνει σε δευτερογενείς (π.χ. παρουσίαση, κριτική, διαφήμιση) και τριτογενείς (π.χ. σχολιασμός, μίμηση, παραλλαγή, παρωδία). Όπως θα φανεί και παρακάτω, το ΚτΤ μετατράπηκε, μέσα από τη μαζική και ενθουσιώδη του πρόσληψη, σε πρωτογενές κείμενο, έστω και εν τη απουσία εξειδικευμένου σχολιασμού και επαγγελματικής προώθησης.

Οι τέσσερις λειτουργίες δεν είναι λοιπόν εξίσου καινοτομικές ούτε εξίσου σημαντικές στην περιγραφή κάθε μεμονωμένης περίπτωσης. Αυτό που χαρακτηρίζει τον δεύτερο ιστό είναι η πυκνή συνύπαρξη εξελιγμένων μορφών των τεσσάρων αυτών λειτουργιών σε τυποποιημένες, αλλά ατομικά προσαρμόσιμες πλατφόρμες. Εξάλλου, οι τέσσερις λειτουργίες είναι εύπλαστες και συνδυάζονται στην περιγραφή των επιμέρους στοιχείων μιας πλατφόρμας. Έτσι, π.χ., οι «βιντεοαπαντήσεις», μια ιδιαιτερότητα του YT, μπορούν να αναλυθούν ως συνδυασμός θεαματικής και αλληλεπιδραστικής γλώσσας, ενώ η λίστα των προτεινόμενων ταινιών περιέχει ψήγματα αυτοπαρουσιαστικής γλώσσας (το όνομα του παραγωγού).

Ας εξερευνήσουμε τώρα ορισμένους συσχετισμούς ανάμεσα στα δυο σύνολα κατηγοριών, ξεκινώντας από την ίδια την ταινία και περνώντας στη συνέχεια στον σχολιασμό της.

4. Θεαματική γλώσσα: μια πολυτροπική «μετάφραση επιφανείας»

Υποστηρίχτηκε παραπάνω ότι οι συμβατικές κατηγορίες της διαδικτυακής γλωσσολογίας είναι ανεπαρκείς για την περιγραφή του δεύτερου ιστού, και το ΚτΤ είναι χαρακτηριστικό παράδειγμα. Το ΚτΤ μπορεί να αναλυθεί ως πολυδιάστατος συνδυασμός πολυτροπικότητας, διακειμενικότητας και ετερογλωσσίας. Στη ρίζα της διακειμενικής και ετερογλωσσικής του διάστασης βρίσκεται η «μετάφραση επιφανείας»³ ενός ιαπωνικού ποπ τραγουδιού στα ελληνικά. Ο όρος δηλώνει ότι η σχέση ανάμεσα στο κείμενο-πηγή (το ιαπωνικό τραγούδι) και το κείμενο-στόχο (την ελληνική απόδοση) είναι μονάχα μορφική: το κείμενο-στόχος δεν αποδίδει τη σημασία ή τη λειτουργία του πρωτοτύπου, αλλά το μεταχειρίζεται ως «α-νόητο» φωνητικό σήμα το οποίο νοηματοδοτείται με γνώμονα τη φωνολογία της γλώσσας-στόχου. Για παράδειγμα, η μετάφραση επιφανείας της ιαπωνικής φράσης *Namida wa tooni* είναι *Να μην τα ματώνει*, ενώ η φράση-ρεφρέν, *Γενομένο, το κρασάκι του Τσου*, αποδίδει επιφανειακά το ιαπωνικό *Janomeno kasa hitotsu*.⁴ Όπως δείχνουν τα παραδείγματα, το επιφανειακό ταίριασμα δεν είναι τέλειο. Η μετάφραση επιφανείας διατηρεί στην καλύτερη περίπτωση τον ίδιο αριθμό συλλαβών, οι οποίες όμως επανατεμαχίζονται. Ωστόσο, οι ατέλειες του ταιριάσματος συμβάλλουν –στην εμπειρία τη δική μου αλλά και άλλων, όπως δείχνουν τα σχόλια– στη θυμηδία της πρόσληψης.

Από πού προέρχεται αυτή η πρακτική; Η γλωσσολογική ανάλυση θα διαπιστώσει καταβολές στην πειραματική ποίηση (βλ. σημ. 3), τις οποίες όμως η κοινότητα των θεατών δεν φαίνεται να γνωρίζει. Μια δεύτερη εκδοχή μάς προσφέρει η λίστα με τα προτεινόμενα βίντεο που περιλαμβάνει παρόμοια πειράματα σε άλλες γλώσσες, από τα οποία οι δημιουργοί του ΚτΤ πιθανόν να εμπνεύστηκαν. (Η εξερεύνηση αυτών των βίντεο δείχνει ότι μέλη της κοινότητας των θεατών αποκαλούν την πρακτική με τον όρο «misheard lyrics».) Ωστόσο, το ψευδομεταφραστικό παιχνίδι μοιάζει να έχει ρίζες και σε ελληνικές προφορικές πρακτικές που αναπτύσσονται στη διεπαφή ελλήνων ομιλητών με αγγλικά –ή γενικότερα ξενόγλωσσα– πολιτισμικά προϊόντα. Ως ανεκδοτολογικό βιογραφικό παράδειγμα, θυμάμαι την παρέα μου να διασκεδάζει παραφθείροντας τον ισπανικό στίχο «Bueno pa' gozar / Mulata» ως «θέλω παγωτά / πολλά».⁵ Παραδοσιακή πηγή χιούμορ και έμμεσο σχόλιο διαπολιτισμικής επαφής,

³ Ο όρος προέρχεται από την πειραματική ποίηση του Αυστριακού Ernst Jandl και πέρασε από εκεί στη μεταφραστική βιβλιογραφία (Schreiber, 1993), όπου αναφέρεται και ο εναλλακτικός όρος «φωνημική μετάφραση».

⁴ Οι ιαπωνικοί στίχοι προέρχονται από την παρακάτω συνεισφορά στο Translatum forum, όπου παρατίθεται και αγγλική μετάφραση: <http://www.translatum.gr/forum/index.php?topic=20535.0> (πρόσβαση: 15/2/2009)

⁵ Στίχοι από το τραγούδι «Oye como va», *Wikipedia*, http://en.wikipedia.org/wiki/Oye_Como_Va (πρόσβαση: 15/2/2009).

οι πρακτικές αυτές αναβιώνουν στα ψηφιακά περιβάλλοντα του δεύτερου ιστού, εμπνέοντας παρόμοιες παραγωγές. Ταυτόχρονα, αποκτούν μια νέα διάσταση μέσα από τις πολυτροπικές δυνατότητες της ψηφιακής τεχνολογίας: τα ελληνικά που κάποιος πιθανότατα «παράκουσε» στον γιαπωνέζικο στίχο δεν περιορίζονται στην πλάκα της παρέας, αλλά τοποθετούνται ως υπότιτλοι σε μια ταινία η οποία αποτελεί τον λόγο ύπαρξης της επιφανειακής μετάφρασης στο διαδίκτυο (και πιθανότατα το κίνητρο για την καταγραφή και την παγίωσή της).

Ο διακειμενικός χαρακτήρας της ταινίας ανιχνεύεται και στην οπτική της διάσταση. Γυρισμένη σε υπόγειο γκαράζ, με αισθητική έντονα ερασιτεχνική και κιτς, η ταινία παραπέμπει σε αφηγηματικά και οπτικά μοτίβα του νέου κινεζικού κινηματογράφου: πέντε «πρωταγωνιστές» –«ena omorfo agori kai tesseris (4) thrilikous samourai», όπως μας πληροφορεί το συνοδευτικό σχόλιο– με στολές, ξίφη και σκηνές μάχης που καταλήγουν στο θάνατο των «πολεμιστών». Το πλαίσιο αυτό διαταράσσεται από άφθονα αταίριαστα, άρα κωμικά, στοιχεία που συνιστούν οπτικές και γλωσσικές αναφορές σε οικεία είδη λόγου και νεοελληνικής πολιτισμικής γνώσης: ένας χαρακτήρας απεικονίζεται να κρατά φραπέ, άλλος να σκορπίζει απορρυπαντικό γνωστής μάρκας, ένα χέρι χαϊδεύει το μπουκάλι με το «κρασάκι του Τσου» με τρόπο που θυμίζει το στερεοτυπικό «θηλυκό άγγιγμα» της διαφημιστικής πρακτικής. Η διακειμενικότητα είναι φανερή και γύρω από την ταινία, στην οργανωτική διάσταση του δικτυακού χώρου, με τις βιντεοαπαντήσεις και τις προτεινόμενες ταινίες που την πλαισιώνουν.

Πίνακας 3: Αντιστοιχία του πρωτοτύπου με τους υπότιτλους στις πρώτες τρεις στροφές του τραγουδιού

	ιαπωνικό πρωτότυπο*	ελληνικοί υπότιτλοι (με χρόνο εμφάνισης)	καρέ (απλοποιημένα)	
1	Shindeita / Asa ni	0:29	Χύνονται... τ' ασημί	Μια φιγούρα ξεπροβάλλει με σπαθί
2	Tomorai no / Yuki ga furu	0:35	Το μουράγιο, του κηπουρού	Άλλες τρεις φιγούρες ξεπροβάλλουν
3	Hagure inu no / Touboe	0:41	Αγριολούλουδο, το αγόρι	Λουλούδι σε κοντινό πλάνο, τέσσερις φιγούρες αγκαλιάζουν άντρα που πίνει φραπέ
4	Geta no / Otokishimu	0:47	Και τ'άλλο, ΟΤΤΟ κι εσύ... ουουουουου!	Φωτο του Ότο Ρεχάγκελ σε κοντινό πλάνο
5	Iin na naomosa	0:53	Κι είναι η Νανά, όμως να...	Μια φιγούρα κάνει επίδειξη nunchaku
6	Mitsumete aruku	0:56	Μη και δεν ειν' αλλουνού...	
7	Yami wo dakishimeru	1:00	Γιάννη μου, ο Τάκης κι η Μαίρη	Τρεις φιγούρες με πινακίδες με ονόματα να κρέμονται από το στήθος τους, η μια τους κρατά φιάλη
8	Janomeno kasa hitotsu	1:04	Γενομένο, το κρασάκι του Τσου.	Ζουμ στη φιάλη με τον τίτλο στην ετικέτα
9	Inochi no michi wo / Yuku onna	1:11	Ήταν κοινό μυστικό, with you all night...	Δuo φιγούρες ξεπροβάλλουν πίσω από αυτοκίνητα
10	Namida wa tooni	1:18	Να μην τα ματώνει..	Ο ένας καρφώνει τον άλλο με ξίφος
11	Sutemashita	1:21	Shoot them up	Παρωδία επιθανάτιων μορφασμών σε κοντινό πλάνο
12		1:23	Σου είπααααααα	

*Πηγή: <http://www.translatum.gr/forum/index.php?topic=20535.0>

Το πολυτροπικό θεαματικό κείμενο συγκροτείται λοιπόν από τρία συστατικά (βίντεο, ιαπωνική φωνή, ελληνικοί υπότιτλοι) και η τοποθέτησή του στο ΥΤ μας καλεί να το διαβάσουμε ως είδος λόγου, επικαλούμενοι τις ερμηνευτικές συμβάσεις του βίντεο-κλιπ.⁶ Ο Πίνακας 3 δείχνει την αντιστοιχία φωνής, υπότιτλων και καρέ στις πρώτες τρεις στροφές του τραγουδιού. Οι υπότιτλοι δεν έχουν νοηματική συνοχή με τα συμφραζόμενά τους στις περιβάλλουσες αράδες, εν μέρει ούτε καν στην ίδια αράδα (π.χ. στις αράδες 1 και 2). Η συνοχή είναι πολυτροπική, με τα καρέ να νοηματοδοτούν τους υπότιτλους πάνω στο μοτίβο της «μάχης», αλλά εν μέρει και με άσχετες εικόνες (π.χ. 3 και 4). Η σχέση υπότιτλου και καρέ είναι κατά κύριο λόγο εικονική, περιορίζεται δηλαδή σε μια απλοϊκή απεικόνιση της αναφοράς του υπότιτλου. Κρίνοντας από τα σχόλια, είναι ακριβώς αυτός ο συνδυασμός «α-νόητου» υπότιτλου και κυριολεκτικής απεικόνισης που διασκεδάζει τους θεατές.⁷

Η ετερογλωσσία της ταινίας ξεκινά από τη σχέση επιφανείας ανάμεσα στις δύο γλώσσες και επεκτείνεται στους γλωσσικούς πόρους των υπότιτλων. Ένα χαρακτηριστικό τους είναι το πέρασμα στα αγγλικά, όταν αυτά ταιριάζουν καλύτερα στην επιφανειακή μετάφραση (*with you all night, shoot them up, me or you Danette*). Μπορούμε να δούμε αυτό το πέρασμα ως δείκτη της σχέσης που έχει η κοινότητα πρόσληψης με τα αγγλικά, μια σχέση που υπονοείται ως άνετη και απροβλημάτιστη. Οι υπότιτλοι περιλαμβάνουν επίσης στοιχεία με χροιά προφορική και λαϊκή, ποιητική και ρομαντική, σεξουαλική και ταμπού. Αποτελούν από αυτή τη σκοπιά ένα ετερογλωσσικό κολάζ που αφενός δείχνει τον οπορτουριστικό χαρακτήρα της «μετάφρασης», αφετέρου αποτελεί πηγή χιούμορ και ιλαρότητας, όπως δείχνει η συντριπτική πλειονότητα των σχολίων.

5. Αλληλεπιδραστική γλώσσα: Πώς τα σχόλια δημιουργούν συμφραζόμενα

Η διάθεση ψηφιακού περιεχομένου στο ΥΤ και παρόμοιες πλατφόρμες διαφέρει ριζικά από τις μέχρι τώρα συνθήκες μαζικής διάθεσης πολιτισμικών προϊόντων. Στο παραδοσιακό σύστημα μαζικής ενημέρωσης και ψυχαγωγίας, τα πρωτογενή κείμενα –τηλεοπτικές σειρές, ταινίες, βιντεοκλίπ κτλ.– συνοδεύονται, ερμηνεύονται και προωθούνται από ένα πλέγμα δευτερογενών κειμένων. Αυτό το πλέγμα απουσιάζει από το ΥΤ, ιδιαίτερα όταν πρόκειται για ερασιτεχνικές ιδιωτικές παραγωγές. Στην πρώτη μας επαφή με τέτοια θεαματικά κείμενα,

⁶ Ένας σύνδεσμος στο αυτοπαραρρησιαστικό τμήμα της σελίδας αποκαλύπτει ότι το ΚτΤ είχε αρχικά υποβληθεί σε διαγωνισμό ψηφιακού βίντεο οργανωμένο από επιχείρηση τηλεπικοινωνιών.

⁷ Χαρακτηριστική είναι η επανάληψη των παρακάτω υπότιτλων στα σχόλια: *Ούγκο κάτσε* (1.55-2.02), *κουτσοιρέμενοι κουτσοί* (2.06-2.11), *να'χε η μπουγάτσα κενο* (3.02-3.04).

αγνοούμε το είδος λόγου στο οποίο ανήκουν, τη λειτουργία και άλλες όψεις της ταξινόμησής τους. Οι μεν παραγωγοί μπορούν να εκμεταλλευτούν αυτή την ασάφεια για τη δημιουργία απρόοπτων εκπλήξεων, οι δε θεατές βρίσκονται αντιμέτωποι με το πρόβλημα του προσδιορισμού και αναζητούν δείκτες ερμηνείας στο ίδιο το κείμενο-θέαμα και την αλυσίδα των σχολίων. Έτσι, τα σχόλια που ακολουθούν τα θεαματικά κείμενα του ΥΤ αποκτούν μια ποιοτική λειτουργία που συμπληρώνει την πιο εξόφθαλμη, ποσοτική τους λειτουργία ως δείκτες πρόσληψης και ενδιαφέροντος του διαδικτυακού κοινού. Στην περίπτωση μας, ο αριθμός των προβολών και σχολίων (βλ. σημ. 1) δεν αφήνει αμφιβολία για τον αντίκτυπο της ταινίας στο ελληνόφωνο κοινό του ιστού: Το ΚτΤ συγκέντρωσε μέσα σε λίγους μήνες περισσότερους θεατές και οπαδούς από πολλές συμβατικές ταινίες, και με αυτή την έννοια έχει ασφαλώς αποκτήσει χαρακτήρα πρωτογενούς κειμένου.

Παράδειγμα 1: Σειρά σχολίων

1. Πανέξυπνο, παιδιάς!! Τα σέβη μου!!!
"κι είχε η μπουγάτσα κενό"...χαχαχα...!!
 2. Αχ, πως δε πέθανα απο το γέλιο!!!
 3. kala,milame gia apisteuto vid.
eliwsa.
 4. Apisteyto!!!! Milame eklapsa apo ta gelia!
 5. Παιδιά είστε θεοί :P
 6. 10/10 ta spaei :D
 7. Τα σπασσατε ολα παληκαρια :)
 8. Na htan aneto katse!!!!!! Ola ta lefta!!!
 9. mages exw akousei oti paizei kai synexeia me episodja tha pesei to gelio thw arkoudas!!!!
shoot them up sou eipaaaaaiaaaaaaaaaaaaaaaaaaaaaa aaa
 10. ΕΠΟΣ!!!!!!!!!!!!
 11. Para poly kalo!
 12. Φοβεροί!!!! Θέλουμε κι άλλο!
 13. poli kalo,bravo sas re alania,kante kiala tetia.
 14. gamise
 15. ποιος τελευταιος αυτοκρατορας και Ran και τελευταιος σαμουραι...Το krasaki του Tsou!
Η τελειοτητα!!!!!!
 16. apla TELEIO!!!!!!!!
 17. Pedes Den exw logia!!Poli Kli Douleia!Exete skeftei na pate sto Hollywood??
 18. Απίστευτο. Μπράβο παιδιά!
-
-

Παράδειγμα 2: Σχόλια για την «ελληνικότητα» της ταινίας*

1. bravo!!apo ta liga ellinika video p den eine #%!*+##! eisos k to mono!
 2. Guys gia na deite paromoio stulaki sta agglika valte buffalax sto search...an kai to ellhniko exei allh xarh:D
 3. mono afto k to "korls afrm" aksizoun apo ellhnika videos!!!
 4. ta spaei to videoo xaxa xaxa!!!! kala e, se afto to "shoot em up" katoyrieme ap t gelio kathe fora!
Bravo ellinares! mono ellinares tha borousan na t kanoun afto ! XA XA XA XA!!!
 5. Ap'ta kalytera ever sto youtube, ellinika kai mi! Eiste sta favorites kai sas diadido sto full:D:D:D:D
Oses fores k na to do kyliemai ap ta gelia. Xyno Omo aaax ti kanooo axaxaxaxa
 6. Einai apo tis liges fores pou elliniko video ta spaei..BRAVO RE MAGKES
 7. apla gamato kai ellhniko
-
-

* Με βάση την αναζήτηση των τεμαχίων *ελλη, ellh, elli*.

Η ανάλυση ενός δείγματος από 500 περίπου σχόλια δίνει μια εντύπωση για τα υφολογικά τους χαρακτηριστικά και την ερμηνευτική τους λειτουργία. (Ένα απόσπασμα παρατίθεται στο Παράδειγμα 1.) Σε ένα πρώτο επίπεδο ανάγνωσης, τα σχόλια είναι η μονοτροπική αντίθεση στο πολυτροπικό κείμενο-θέαμα: καθαρή γραφή, χωρίς άλλα οπτικά ή γραφιστικά στοιχεία. Στη διακειμενική τους διάσταση, τα σχόλια δείχνουν διάφορους τρόπους αναφοράς στο θέαμα. Έτσι οι συγγραφείς του (1), (8) και (9) επαναλαμβάνουν σκηνές ή ατάκες που τους ενθουσίασαν, όπως αφήνουν να εννοηθεί, ενώ το (15) αναφέρει τον τίτλο κλασικής ιαπωνικής ταινίας ως ειρωνικό μέτρο σύγκρισης. Σε ένα δεύτερο επίπεδο διακειμενικότητας (παράλληλο με ό,τι διαπιστώθηκε πιο πάνω για την επιφανειακή μετάφραση), παρόμοια σχόλια μοιάζουν να απηχούν παραδοσιακές πρακτικές τηλεοπτικής ή κινηματογραφικής πρόσληψης, όπου αγαπημένες ατάκες από το πρωτογενές κείμενο επαναλαμβάνονται στην τριτογενή αναπαραγωγή του.

Η ετερογλωσσική διάσταση των σχολίων είναι εμφανής στην υφολογική τους διαφορά από παραδοσιακές νόρμες του δημόσιου σχολιαστικού λόγου: προφορική γλώσσα, άφθορο λαϊκό και νεανικό στοιχείο, εναλλαγές ελληνικού και λατινικού αλφαβήτου χωρίς κυρώσεις εκ μέρους του ιστοχώρου. Τα σχόλια χαρακτηρίζονται λοιπόν μάλλον από διαφορετικότητα και ποικιλία παρά από ομοιογένεια, τόσο σε ορθογραφικό και υφολογικό επίπεδο όσο και ως προς το περιεχόμενο και τις λεκτικές πράξεις τους, όπου κυριαρχούν οι σύντομες αξιολογήσεις, εμφατικές και υπερβολικές, σε πρώτο (2, 3, 4), δεύτερο (1, 5, 7) ή τρίτο πρόσωπο (6). Ωστόσο, διατρέχοντας τα σχόλια ανακαλύπτουμε επιπρόσθετες στρώσεις ερμηνείας και εικασίας. Οι σχολιαστές και σχολιάστριες μιλούν, μεταξύ άλλων, για τα παρακάτω:

- την προέλευση του τραγουδιού (με πολλά σχόλια να δηλώνουν τη σωστή προέλευση από το soundtrack γνωστής ταινίας)
- την ειρωνική ή υπερβολική καλλιτεχνική ταξινόμηση της ταινίας (π.χ. *γαμιστερό trash / σουρεαλισμός, τύφλα νάχει ο Κουροσάβα, ποιος τελευταίος αυτοκράτορας*)
- τη γλωσσική διαδικασία (που αρκετοί αποκαλούν *μετάφραση, άλλοι μεταγλώττιση*)
- εικασίες για τον τόπο παραγωγής (που κάποιο σχόλιο τοποθετεί στο Χαϊδάρι, άλλο στη Θεσσαλονίκη, άλλο στο *γκαράζ του Σκλαβενίτη*)

- την κυκλοφορία της ταινίας σε δικτυακά και εξωδικτυακά περιβάλλοντα (κάποιοι την ανακάλυψαν στο Facebook, άλλοι την είδαν στην τηλεόραση ή άκουσαν το τραγούδι σε καφετέρια)
- συγκεκριμένες συνθήκες πρόσληψης (π.χ. μαζί με φίλους ή συναδέλφους, στη βιβλιοθήκη του ΤΕΙ)
- σύγκριση με άλλες «τοπικές» παραγωγές (ορισμένοι θεωρούν το ΚτΤ *το καλύτερο ελληνικό βίντεο στο YT*, κάποιος γράφει: *ανεβάσατε τον πήχη πολύ ψηλά*)
- τον αντίκτυπο της πρόσληψης στο ίδιο το YT (οπαδοί αφήνουν σχόλια και σε αυθεντικά βιντεοκλίπ του τραγουδιού)
- την «ελληνικότητα» της ταινίας (π.χ. σε σύγκριση με άλλες ελληνικές παραγωγές).

Διαβάζοντας τα σχόλια –μια πρακτική που δεν είναι απλώς φιλολογική αλλά, όπως ορισμένα σχόλια αφήνουν να εννοηθεί, αποτελεί συνηθισμένο κομμάτι της διαδικασίας πρόσληψης– συλλέγουμε λοιπόν ψήγματα γνώσης και ερμηνείας γύρω από το βίντεο και την οικειοποίησή του από το διαδικτυακό κοινό. Με αυτή την έννοια, τα σχόλια αναπληρώνουν τόσο τον δευτερογενή λόγο που υπό άλλες συνθήκες παρέχουν τα Μέσα όσο και τον τριτογενή λόγο της καθημερινής πρόσληψης.

Ταυτόχρονα, τα σχόλια μας δείχνουν πώς η αξιολόγηση του ψηφιακού θεάματος ενεργοποιεί συλλογικές ταυτότητες, έστω και αν αυτές δεν πρωταγωνιστούν στο ίδιο το θέαμα. Το ΚτΤ αποκτά νόημα στην διεπαφή παγκόσμιου και τοπικού πολιτισμικού λόγου. Έτσι ίσως μπορούμε να καταλάβουμε γιατί οι σχολιαστές επαινούν επανειλημμένα την «ελληνικότητα» της ταινίας και των δημιουργών της (Παράδειγμα 2), όχι μόνο σε σύγκριση με άλλες ελληνικές παραγωγές, αλλά για τον τρόπο που η ταινία οικειοποιείται σημειωτικό υλικό που είναι παγκόσμια διαθέσιμο (το τραγούδι, το κινηματογραφικό μοτίβο) και του δίνει μια ερμηνεία που ενσωματώνει κωμικές αναφορές στην τοπική καθημερινότητα («Όμο», «μπουγάτσα», φραπές).

Συμπεράσματα

Σ' αυτό το άρθρο, το «Κρασάκι του Τσου» έγινε αφορμή για μια γλωσσολογική προσέγγιση σε σύγχρονες τάσεις της διαδικτυακής επικοινωνίας. Ο βασικός στόχος του άρθρου ήταν να παρουσιάσει τον «δεύτερο ιστό» ως αντικείμενο γλωσσολογικής μελέτης και να διατυπώσει μια περιγραφική γλώσσα που να αρμόζει στις πολύπλοκες επικοινωνιακές του διαδικασίες.

Φυσικά δεν υποστηρίζω ότι εξάντλησα τις δυνατότητες μιας τέτοιας περιγραφής. Προτείνω όμως τις τέσσερις λειτουργίες της διαδικτυακής γλώσσας (οργανωτική, αυτοπαρουσιαστική, θεαματική, αλληλεπιδραστική) και τα τρία υφολογικά της γνωρίσματα (ετερογλωσσική, διακειμενική, πολυτροπική) ως έννοιες-κλειδιά για την περαιτέρω μελέτη γλώσσας, επικοινωνίας και λόγου στον παγκόσμιο ιστό.

Το κατά πόσο το άρθρο αυτό έχει κάτι να πει για τις «γλώσσες των ΜΜΕ», εξαρτάται από την έννοια που θα δοθεί στον όρο «γλώσσα». Αν τον ορίσουμε σε συγκεκριμένο επίπεδο, π.χ. της δημοσιογραφικής γλώσσας, το άρθρο προφανώς δεν συμβάλλει στη μελέτη της γλώσσας των μαζικών, αλλά μάλλον των νέων Μέσων, εστιάζοντας σε υφολογικά μοτίβα και κειμενικές διαδικασίες που απουσιάζουν από τα καθιερωμένα Μέσα. Αν, από την άλλη, ακολουθήσουμε –στα πρότυπα π.χ. του Manovich (2001)– μια πιο αφηρημένη ανάγνωση του όρου «γλώσσα», τότε το άρθρο δείχνει όψεις μια νέας γλώσσας των νέων μέσων, ενός νέου συστήματος κανόνων και συμβάσεων για την οργάνωση του δημόσιου λόγου την εποχή της ψηφιακής δικτύωσης. Ορισμένες όψεις αυτού του συστήματος είναι:

- το θέαμα και η αλληλεπίδραση της πρόσληψης συγχωνεύονται ως προς την τοποθέτησή τους στο σημειωτικό χώρο, διαρρηγνύοντας έτσι τον παραδοσιακό τους διαχωρισμό στα ΜΜΕ·
- ο πρωτογενής χαρακτήρας ενός κειμένου δεν απορρέει από τη θεσμική του υποστήριξη αλλά από τον βαθμό κατά το οποίο θα προσελκύσει το ενδιαφέρον των χρηστών·
- η σχολιαστική δραστηριότητα των χρηστών λειτουργεί τόσο ως δευτερογενές κείμενο (παρέχοντας συμπληρωματικές πληροφορίες και προτείνοντας ερμηνείες) όσο και ως τριτογενές (εκφραστική αξιολόγηση και κριτική)· και
- οι δυνατότητες παραγωγής, τροποποίησης και συνδυασμού ψηφιακών υλικών βρίσκουν εφαρμογή σε ερασιτεχνικές παραγωγές που οικειοποιούνται παγκόσμια διαθέσιμο σημειωτικό υλικό, ανατρέχοντας σε παραδοσιακές προφορικές πρακτικές.

Ασφαλώς περισσότερη έρευνα είναι απαραίτητη για να εξερευνήσει τα παραπάνω συμπεράσματα, και η έρευνα αυτή θα πρέπει να εκμεταλλευθεί τις συνεργίες διαφόρων μεθοδολογικών προσεγγίσεων. Η προσέγγιση που ακολούθησε αυτό το άρθρο μπορεί να χαρακτηριστεί «προσέγγιση της οθόνης»: περιορίζεται (αλλά και εμβαθύνει) στην ανάλυση των σημειωτικών τόπων, χρησιμοποιώντας ως δεδομένα ό,τι είναι ορατό (και ακροάσιμο) στην οθόνη. Η αντίθεσή της –ας την αποκαλέσουμε «προσέγγιση του χρήστη»– είναι η

εθνογραφική μελέτη των διαδικασιών συμμετοχής και ψηφιακής γραμματοσύνης (βλ. Androutsopoulos 2008). Αξίζει να διευρυνθεί ο διάλογος ανάμεσα στη μελέτη των ψηφιακών τόπων και τη μελέτη της παραγωγής και πρόσληψης τους.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Androutsopoulos, J. (2006α). «Introduction: Sociolinguistics and computer-mediated communication». *Journal of Sociolinguistics* 10(4): 419-438.
- Androutsopoulos, J. (2006β). «Multilingualism, diaspora, and the Internet: Codes and identities on German-based diaspora websites». *Journal of Sociolinguistics* 10(4): 520-547.
- Androutsopoulos, J. (2008). «Potentials and limitations of discourse-centered online ethnography». *Language@Internet* 5, άρθρο 8: <http://www.languageatinternet.de/articles/2008> (πρόσβαση: 15/1/2009).
- Androutsopoulos, J. (2009). «Language and the three spheres of Hip Hop». Στο H. Samy Alim, A. Ibrahim & A. Pennycook (επιμ.), *Global linguistic flows. Hip Hop cultures, youth identities, and the politics of language*, 43-62. New York: Routledge.
- Bakhtin, M. (1981). «Discourse in the novel». Στο *The dialogic imagination*, μτφ. C. Emerson και M. Holquist, 259-422. Austin: University of Texas Press.
- Bailey, B. (2007). «Heteroglossia and boundaries». Στο M. Heller (επιμ.), *Bilingualism: A social approach*, 257-274. New York: Palgrave.
- boyd, d. (2007) «Why youth (heart) social network sites: The role of networked publics in teenage social life». Στο Buckingham, David (επιμ.) *Youth, identity, and digital media*. Cambridge, MA: The MIT Press.
- boyd, d. & N.B. Ellison (2007). «Social network sites: Definition, history, and scholarship». *Journal of Computer-Mediated Communication* 13(1). <http://jcmc.indiana.edu/vol13/issue1/boyd.ellison.html> (πρόσβαση: 15/2/2009).
- Crystal, D. (2006). *Language and the Internet*, 2^η έκδ. Cambridge: Cambridge University Press.
- Döring, N. (2002). «Personal home pages on the Web: A review of research». *Journal of Computer-Mediated Communication* 7(3). <http://jcmc.indiana.edu/vol7/issue3/doehring.html> (πρόσβαση: 15/2/2009)
- Fiske, J. (1987). *Television culture*. London & New York: Routledge.
- Herring, S.C. (2004). «Slouching toward the ordinary: Current trends in computer-mediated communication». *New Media & Society* 6(1): 26-36.
- Herring, S.C. (υπό δημοσίευση). «Language and the internet». Στο W. Donsbach (επιμ.), *International encyclopedia of communication*. Oxford: Blackwell.
- Jarrett, K. (2008). «Interactivity is evil! A critical investigation of Web 2.0». Στο M. Zimmer (επιμ.) *Critical perspectives on Web 2.0* (ειδικό αφιέρωμα), *First Monday* 13(3). <http://www.uic.edu/htbin/cgiwrap/bin/ojs/index.php/fm/issue/view/263/showToc> (πρόσβαση: 12/1/2009)
- Manovich, L. (2001). *The language of new media*. Cambridge, Mass.: The MIT Press.
- Schreiber, M. (1983). *Übersetzung und Bearbeitung*. Tübingen: Narr.